

Шаповал А.В. (Глущенко А.В.) Експліцитність й імпліцитність лінгвальної представленості емоцій (на матеріалі англомовного дискурсу) // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі, Ч.1 : збірник наукових праць. – Львів, 2007. – С. 201-203

УДК 80(075.8)

**Експліцитність й імпліцитність лінгвальної представленості емоцій
(на матеріалі англомовного дискурсу)**

© Шаповал А., 2007 р.

Статтю присвячено з'ясуванню питання експліцитної та імпліцитної представленості емоцій у мові.

Ключові слова: емоції, емотив, імплікатура, максима.

The article focuses on the problem of explicit and implicit representation of emotions in language.

Key words: emotion, emotive, implicature, maxim.

Сучасний стан розвитку лінгвістики характеризується посиленням інтересом до механізмів відображення у мові емоцій і почуттів комунікантів [1; 2; 4-8 та ін].

Емоції (віл дат. *emovere* – „збуджувати”, „хвилювати”), виражаючи щирі переживання і почуття людини, є одним із найважливіших компонентів „я” мовця. Вони, фактично, є психічним відображенням розуміння мовцем певних явищ і ситуацій, проявленим у формі безпосереднього, швидкого і небезстороннього переживання [3: 97]. Отже, емоції є частиною соціального досвіду мовця, який акумулюється і зберігається у мові. Будучи однією з форм відбиття свідомістю мовця оточуючого його світу, емоції, з однієї сторони, обумовлені його

внутрішніми потребами і мотивацією, а з іншої – особливостями конкретної мовної ситуації.

Комуніканти (мовець і адресат), виражаючи власні емоції, відповідно, кодують чи декодують їх в актуалізованих мовних одиницях, що засвідчує факт вираження і сприйняття їх емоційного досвіду у процесі мовленнєвого спілкування. Кожна комунікативна ситуація, у межах якої проявляються і виражаються емоції комунікантів, є емоційною як такою, що здатна викликати позитивні і/чи негативні емоції.

Лінгвальне вираження емоцій здійснюється за допомогою особливої лексики, кваліфікованої як емотивна і може мати **експліцитну** (явну) чи **імпліцитну** (приховану) представленість. Вираження емоцій може бути також і невербальним, тобто реалізуватись без залучення мовних одиниць (жести, міміка, дотик тощо) [2: 96-100].

Лінгвальним є вербальне (мовне) вираження емоцій, супроводжуване емоційними переживаннями комунікантів. Експлікація емоцій здійснюється за допомогою різнорівневих мовних одиниць [7: 97-98], які виражають емоційний стан мовця. Це, зокрема, одиниці морфологічного рівня (*-ish, --ling* тощо); лексичного рівня, кваліфіковані як емотиви (*dear, great, dreadfully, hate, terrible* тощо) і синтаксичного рівня (*a silly fool of a woman, what a man* тощо).

Емотивні лексичні одиниці класифікують за різними чинниками. Зокрема, за складністю їх семантичної структури виокремлюють власне емотивні слова, емотивно-оцінні та емотивно-експресивні слова. За семантичною ознакою „оцінка” розрізняють емотивно нейтральні і власне оцінні слова, що варіюються за типом оцінного знаку („плюс”/„мінус”), причому в англійській мові лексичні одиниці негативної оцінки значно превалюють над лексичними одиницями позитивної оцінки [8: 33]. Емотивну лексику класифікують також за належністю до стилістичних пластів, з виокремленням розмовної як найпотужнішого пласту; за конкретно-вираженим емоційним змістом (емотиви радості, суму, гніву тощо); за

морфологічною структурою (прості, похідні (афіксні, конверсивні), складні та складно-похідні емотиви); за умотивованістю (умотивована і не умотивована лексика); за ознакою узуальності (узуальна та okazіональна лексика, з виокремленням у межах останньої мовної і мовленнєвої) [7: 106-109].

Імплікація як спосіб лінгвальної представленості емоцій виникає у результаті спонтанного (ненавмисного) чи інтенційного (навмисного) порушення загально визнаних правил комунікації, сформульованих Г.П. Грайсом як принцип комунікативного співробітництва, зокрема, у результаті порушення однієї чи декількох Грайсових комунікативних максим [9, 45-46]: максими кількості, максими якості, максими манери чи максими відношення. Виникнення у результаті таких порушень імплікатур (*implicatures*) уможливорює передавання додаткової, непрямо вираженої інформації емоційно-оцінного змісту.

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що найбільш частотним є порушення максими відношення, що є ігноруванням постулату релевантності, але за умови адекватної інтерпретації вжитого речення адресатом (сприйняття цього речення як доречного). Були зареєстровані такі різновиди порушення зазначеної максими: відповідь питанням на питання, відсутність репліки у відповідь, зміна теми розмови. Наприклад:

“Anyway, what are you doing here?”

“Are you always this difficult?”

“You’re working for Ferramo, aren’t you?” (1: 168).

У вищенаведеному прикладі спостерігається комплексне порушення максими відношення – зміна мовцем теми розмови супроводжується відповіддю питанням на питання. Таке комплексне порушення зазначеної максими здатне імплікувати цілу низку емоцій, зокрема, презирство, зневагу, страх, збентеження, невдоволення, тривогу тощо.

Імплікатури виникають і у випадках ігнорування максими кількості. Були виокремлені такі два різновиди порушення цієї максими: занадто

лаконічна репліка, яка не надає достатньої інформації, та занадто деталізована репліка, яка надає більше інформації ніж вимагається (проте таке порушення максими кількості не є частотними, оскільки зазвичай кількісна характеристика переданої інформації не перевищує необхідну).

Ілюстрацією занадто лаконічної відповіді на запитання слугує наступний приклад:

“No Joke. My Dad ordered me to stay away from the press and not to mention Wayne”.

“Do you know him?”

“Sure” (2: 146).

Порушенням максими кількості можуть імплікуватися такі емоції, як гнів, страх, презирство, відчай, упевненість тощо.

Іншим різновидом порушення максими кількості є надання занадто деталізованої інформації. Наприклад:

“And the number you’re searching for?”

“The FBI.”

“I’m not seeing any listing for that. Is that a business or a private number?”

Olivia snapped the pencil in half. <...>

“No, the FBI. The Federal Bureau of Investigation. You know: cops, detectives, X-Files, hates the CIA?” (1: 87).

У даному випадку підкреслене речення імплікує такі емоції, як відчай, обурення і роздратування.

Ігнорування максими якості як недотримання постулату правдивості наданої інформації і максими манери теж призводить до виникнення імплікатур емоційно-оцінного змісту. В останньому випадку розрізняємо такі три різновиди: 1) явна хибність того, що стверджується (вживання гіперболи чи літоти); 2) нелогічність і непослідовність реплік у висловлюванні; 3) термінологічна чи структурно-семантична ускладненість актуалізованого речення. Наприклад:

“Stop, stop” she said. “Slow down!”

He ignored her, letting out a gurgling laugh and smacking the boat into another wave.

"I'm going to be sick!" she yelled <...>

"Over the side," he said, waving his hand at her. "Over there, Pedro. Aqua. Quick" (1: 185).

Підкреслені репліки є нелогічними і непослідовними, що імплікує тривогу, жах і збентеженість.

Наступний приклад ілюструє порушення максими манери вживанням термінологічно ускладненого речення.

"OK, OK, freeze frame," she said. "Rewind, yah? Let's start again." She held out her hand. "Pax?"

"What?" said Olivia.

"You know: pax, yah? Latin for peace?" (!: 224).

Вжите мовцем незнайоме для адресата латинське слово є порушенням постулату зрозумілості висловлювання, що імплікує роздратування і самовдоволеність мовця.

Проведений аналіз емпіричного матеріалу засвідчив високу частотність одночасного порушення максими відношення і максими манери. Наприклад:

"Why are you following me? You're not very good at covering your tracks, are you?" <...>

"Do you ever stop talking? I said, why are you following Feramo?"

"Are you jealous?"

He let out a short, incredulous laugh.

"Jealous? Over you?" (1: 212).

У вищенаведеному прикладі репліка, підкреслена однією лінією, ілюструє порушення максими манери, що уможливорює імплікацію невдоволення і тривоги. Репліки, підкреслені подвійною лінією, ілюструють порушення максими відношення, що уможливорює імплікацію подиву, нехтування і зловтіхи.

Отже, порушення максими/максим принципу комунікативного співробітництва є механізмом, що уможливлює передавання приховано вираженої інформації емоційно-оцінного змісту без залучення додаткових мовних одиниць. Співвіднесеність порушених максим із можливими комунікативними стратегіями комунікантів вважаємо *перспективними* для подальших досліджень.

Література

1. Бацевич Ф.С. Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження// *Мовознавство*. – 2002. – № 4-5.
2. Витт Н.В. Личностно-интуационная опосредованность выражения и распознавания эмоций в речи// *Вопросы психологии*. – 1991. – № 1.
3. Злобин А.Г. К классификации эмоций// *Вопросы психологии*. – 1991. – № 4.
4. Каменская О.Л. Текст и коммуникация. – М.: Высшая школа, 1990.
5. Носенко Э.Л. Особенности речи в состоянии эмоциональной напряжённости. – Днепропетровск, 1975.
6. Носенко Э.Л. Эмоциональное состояние и речь.– К.: Высшая школа, 1981.
7. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж, 1987.
8. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения. – Волгоград: ВГПИ, 1983.
9. Grice, H.P. *Logic and Conversation*// *Syntax and Semantics*. – N.Y.: Academic Press, 1975.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. *Fielding, H. Olivia Joules and the Overactive Imagination. – Picador, 2004.*
2. *Miles, C. Rocky Mountain Manhunt. – Silhouette Books, 2005.*